

Soorten postzegels

Jos du Floo

Al bladerend door mijn albums zie ik dat er eigenlijk vele soorten van postzegels zijn. En dan heb ik het niet over de vorm van de zegels maar over het doel waarvoor ze zijn uitgegeven. Reden om me er eens in te verdiepen en er een rubriek aan te besteden.

De eerste postzegels waren eigenlijk niets anders dan reçu's of kwitanties waaruit blijkt dat de afzender betaald heeft voor een te verrichtte dienst. Vaak zijn dit zegels die gedurende lange tijd ongewijzigd in gebruik zijn en kunnen worden beschouwd als de "werkpaarden" van de postdienst. In de praktijk worden dit permanente- of definitieve uitgften genoemd. Daar tegenover staan herdenkings- of thematische zegels. Dit zijn zegels die gedurende een korte tijd te koop zijn. Vooral dat laatste wordt steeds meer een melkkoe voor de postdienst omdat die uitgften meer gericht lijkt te zijn op de verzamelaar dan op het verrichten van de dienst zelf.

In welke soorten kunnen we eigenlijk postzegels onderverdelen.

Ontvangstbewijszegels

Gelijk maar beginnen met één van de meest onbekende zegels en dat is de ontvangstbewijszegel. Dit is een systeem waarbij de verzender van een aangetekend stuk een bevestiging kan krijgen dat het stuk is afgeleverd en is ontvangen door de geadresseerde. Dat gebeurt door middel van een voorbedrukte en gefrankeerde kaart. De afzender vult die in en na ondertekening van de ontvanger wordt die kaart teruggestuurd naar de afzender. Deze manier van bevestiging werd eerst vooral in het binnenland gebruikt maar in latere jaren ook internationaal. De internationale toelating van dit systeem kreeg de naam A.R. ofwel *Avis de Réception* (kennisgeving van ontvangst). In het jaar 1865 bracht Colombia daar al speciale zegels voor uit. Het waren zegels die per paar werden verkocht en waren voorzien van de letters A (Anotación) en R (Registro). De één werd gebruikt voor op de kennisgeving en de ander voor op het ontvangstbewijs.

Luchtpostzegels

Deze soort zegels zijn eigenlijk verrassend oud. De eerste luchtpostzegel werd al uitgegeven in het jaar 1877. Eigenlijk was het niet meer dan een gegomd vignet van 5c. Het diende voor het vervoer van post per luchtballon. Deze luchtballon had de naam *Buffalo* en had post mee vanaf Nashville in Tennessee. Het was een blauwe zegel met daarop de beeltenis van de luchtballon tijdens de vlucht. 'Professor' Samuel King was de uitgever van dit vignet.

Verder, in grote lijnen, zijn bekende luchtpostvignetten die van november 1898 (Original Great Barrier Pigeongram Service – 1 shilling) en de semiofficiële luchtpostzegels ter gelegenheid van de eerste vluchten van de gebroeders Wright (juni 1909).

De eerste luchtpostzegel die werkelijk geldig was voor frankering werd in 1910 uitgegeven in verband met de luchtvaarttentoonstelling in Nantes. Dit was een zegel van 10c. Het was van hetzelfde ontwerp als het "Bazeler" duifje van 1845. Het duifje was echter op deze zegel vervangen door een eendekker. Er werden ook exemplaren op souvenirkaarten afgestempeld. Deze kregen het dubbele ringstempel **NANTES AVIATION**. Maar er zijn twijfels of deze kaarten echt per vliegtuig zijn verstuurd.

Tweelingzegels

Eigenlijk zijn het geen echte tweelingen. Het oudste voorbeeld in dateert uit 1843. De zogenaamde 'dubbele Genève' bestond uit twee zegels. Eén halve zegel (5 centimes) kon worden gebruikt voor de verzending van stadsbrieven en de hele zegel (10 centimes) diende voor verzending van post binnen het kanton. Verdere voorbeelden van tweelingzegels zijn Kotelnitsj zemstvo's van Rusland (1869-1870), de stadspostzegels (1868) van Drammen (Noorwegen), Italië (1914) en San Marino (1928). Deze laatste twee zijn postpakketzegels. De linkerhelft met de tekst *SUL BOLLETINE* wordt op de

postpakketkaart geplakt. De rechterhelft met de tekst SULLA RICEVUTA wordt op het verzendbewijs geplakt. Ook Roemenië gaf van 1947-1973 tweelingzegels uit. Het linkerdeel hield de postbesteller en het rechterdeel werd op het onvoldoende gefrankeerde poststuk geplakt.

Gehalveerde Zegels

De naam zegt het al. Dit zijn doormidden geknipte zegels. Daarmee is ook gelijk de nominale waarde gehalveerd. Overigens is dit met de huidige postzegels niet toegestaan. De zegels van 3 en 6d van de uit 1851 daterende serie van New Brunswick werden toentertijd wel gehalveerd en gecombineerd met andere waarden. Anders was het onmogelijk om de toenmalige tarieven van 1sh 3d en 71/2d te kunnen plakken.

Een ander bekend voorbeeld is de hulputgifte 1918 van Curaçao. Zie de NVPH-catalogus nummers 71 t/m 72a. Daar is duidelijk te zien dat de 2 cent zegels schuin gehalveerd zijn. Dit bij gebrek aan postzegels van 1 cent.

Dat niet alleen halveringen werden toegepast blijkt we uit het feit dat de eerdergenoemde zegels van New Brunswick zelf in vieren werden geknipt. De 1sh van 1851 werd dan vier keer 3d waard (12d = 1sh). De kerkelijke staat knipte postzegels zelfs in zessen en werden per deeltje voor de dan ontstane nominale waarde verkocht. Maar Mexico spande de kroon. De zegels van 8 reales van 1856 en 1961 werden maar liefst op 4 manieren verdeeld. Je kreeg dan de keus uit $\frac{3}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ of $\frac{1}{8}$ zegel.

Postzegelboekjes

De Brit Thomas de la Rue overwoog in 1878 de mogelijkheid om boekjes aan te maken met daarin 4 velletjes van elk 6 belastingzegels van 1 penny. Het concept was heel vindingrijk. De zegels waren in het boekje gebonden met behulp van witte katoenen draadjes door de perforatiegaatjes tussen de bovenste en onderste rij. De nominale plakwaarde werd met $\frac{1}{2}$ penny verhoogd om de aanmaakkosten te compenseren. Het idee werd echter niet in de praktijk gebracht. Luxemburg deed het wel in 1895. Ander landen volgden: VS en Canada in 1900, Nederland in 1902 en Groot-Brittannië in 1904. De meeste landen berekende in het begin een kleine toeslag voor de fabricagekosten. Nederland rekende bij voorbeeld 1 cent extra op de nominale waarde. Maar de consumenten raakten daardoor geïrriteerd en de toeslag betekende ook veel administratieve rompslomp voor de postdienst.

Engeland ontdekte in 1909 dat de fabricagekosten konden worden gedekt door commerciële reclameboodschappen toe te staan op de omslagen. Vanaf 1968 hebben de Britse postzegelboekjes zelfs een geïllustreerde omslag waarvan het thema om de paar maanden wijzigt.

Carrierzegels

Deze zegels werden uitgegeven door plaatselijke bestellers. Deze waren voornamelijk actief in de Verenigde Staten en berekenden kosten voor de afgifte van brieven aan geadresseerden of voor de aflevering op het postkantoor. De Amerikaanse postdienst vervoerden in het begin alleen maar poststukken van het ene naar het andere postkantoor. Het publiek moest dus zijn post persoonlijk op het postkantoor ophalen of brengen. Plaatselijke besteldiensten voerden deze dienst tegen extra kosten uit. De eerste die in dit gat sprong was de in 1842 opgerichte City Despatch Post (New York). Daarna volgden velen anderen. Meestal tegen uitgifte van een eigen zegel. In september 1851 begonnen de Amerikaanse postrijen zelf met een huis-aan-huisdienst. Daarvoor werd wel een extra carrierzegel van 1 cent verkocht om het bestelloon door te rekenen. Het was overigens een zegel zonder waarde aanduiding maar wel met de vermelding CARRIERS en STAMP. De zegel bevatte een portret van Benjamin Franklin. Later, 17 november 1851, werd deze zegel vervangen door een zegel van 1 cent en een afbeelding van de Amerikaanse adelaar. De adelaarszegel kreeg de inscriptie U.S. P.O. DESPATCH / PREPAID ONE CENT.

AUTOPOSTPAKKETTENZEGELS

De Finse postseries gaven zegels uit voor frankering van pakketten die door postautobussen of door particuliere vervoerders werden aangenomen op plaatsten waar geen postkantoor is. De eerste uitgifte was op 1 januari 1949. De serie bevatte 5 waarden met daarop een posthoorn, een serienummer en vermelding van de waarde. Vervolgens de twee woorden AUTOPAKETTI (Fins) en BILPAKET (Zweeds). In 1952 verscheen er een nieuwe serie met daarop een plaatje van een postautobus en het woord BILPAKET werd gewijzigd in BUSSPAKET (Zweed). Nieuwe series volgden in 1963 en 1981.

WELDADIGHEIDSZEGELS

Dit zijn postzegels waar bovenop de normale porto een extra toeslag wordt geheven ten gunste van een (goed) doel. De eerste uitgifte was een enveloppe die Groot-Brittannië in 1890 verkocht voor 1 shilling terwijl er een postzegel op zat van maar 1 penny. De extra 11d werd afgedragen aan het Rowland Hill Liefdadigheidsfonds voor Weduwen en Wezen van Postambtenaren. Gelijktijdig werd een briefkaart van 1 penny voor 6 d verkocht. We kennen allemaal de vele voorbeelden van goede doelen die op deze manier via de toeslag op postzegels baten verkrijgen.

Als langstlopende weldadigheidsseries gelden de jaarlijkse Zwitserse uitgifte *Pro Juventute* (voor de jeugd) die sinds 1913 al loopt. Verder de *Wohlfahrtsmarken* (weldadigheidszegels Duitsland sinds 1922), *Kinderzegels* (Nederland sinds 1924), *Health Stamps* (gezondheidszegels Nieuw-Zeeland sinds 1929) en de Zomerzegels (Nederland sinds 1935).

Uiteraard zijn er nog de liefdadigheidsacties zoals watersnood, stuwdamdoorbraken, aardbevingen, orkaanslachtoffers, jeugdige misdadigers, melk voor kinderen, krijgsgevangenen en nog vele andere doelen. Bijzonder is nog te vermelden dat er zegels zijn uitgegeven met daarop toeslagen voor *Uitkeringen voor werkloze intellectuelen* (Frankrijk 1935-1940) en *Caisse d'Amortissement* (aflossingsfonds ter vermindering van de staatsschuld – Frankrijk 1927-1931). Zelfs slachtoffers van bedorven spijsoolie konden door een Marokkaanse toeslag in 1960 op een extra financiële ondersteuning rekenen.

Chequezegels

Het enige geval waarin een chequezegel officieel als frankeerzegel is gebruikt is in het jaar 1898. Het Brits Centraal-Afrika (sinds 1964 onafhankelijk onder de naam Malawi) had dat jaar een acuut tekort aan postzegels van 1 penny. Uit nood werden de ovale chequezegels gebruikt. Deze waren in reliëf afgedrukt en voorzien van de opdruk INTERNAL POSTAGE. Ze werden niet rechtstreeks aan de klanten verkocht maar rechtstreeks door de loketambtenaren op de te verzenden brieven geplakt. Ongebruikte exemplaren zijn dan ook heel zeldzaam.

Kerstzegels

We kennen die eigenlijk allemaal. Dat zijn zegels die gedurende een bepaalde periode mogen worden gebruikt om post te versturen met een korting op de gebruikelijke tarieven. Maar de eerste kerstzegels onder die naam werden eigenlijk per ongeluk zo genoemd. In december 1898 verlaagden de Canadese postseries het Gemenebesttarief van 3 cent naar 2 cent. Om dat te herdenken ontwierp de Canadese postmeester-generaal, William Mulock, een postzegel. Op de zegel staat een wereldkaart met in het rood de tot het Britse Imperium behorende gebieden. Zo ook de tekst XMAS 1898. De zegel zou worden uitgegeven op 9 november 1898, de verjaardag van de toenmalige Prins van Wales. Koningin Victoria wilde echter expliciet weten welke prins die eer werd vergund. Om de boel te redden antwoordde de hoofdbeampte: 'Wel mevrouw, van de Prince of Peace' (de Vredevorst). Gelijktijdig werd de uitgifte uitgesteld tot 7 december 1898.

De echte eerste frankeerzegels die werden uitgegeven voor de frankering van kerstkaarten zijn die van Oostenrijk (1937). Op die zegels stond een boeket bloemen afgebeeld waarin een merkwaardig spookportret te zien was. Eén van de rozen in de vaas vertoonde namelijk een griezelige gelijkenis met

het hoofd van Adolf Hitler. Noemenswaardig is nog dat Australië in 1961 ook een speciaal kerstluchtpostblad uitgaf. Groot-Brittannië begon daar mee in 1965 en geeft sinds 1966 kerstzegels uit. België startte daar mee in 1967. Nederland gaf in 1987 de eerste kerstzegels van f 0,50 uit in de vorm van een boekje. Het jaar daarop verschenen de zegels als velletje. In 1991 werd de prijs verhoogd naar f 0.55 en in 2000 naar f 0,60 (€ 0,27).

Herdenkingszegels

Zoals de naam het al zegt zijn dit zegels die een bepaalde gebeurtenis, persoon of een historisch jubileum gedenken. In de huidige tijd zijn dit soort postzegels meestal een beperkte periode te koop. Maar in het verleden werden herdenkingszegels vaker gedurende onbepaalde tijd gebruikt. Daarmee was het onderscheid tussen gelegenheidszegels en permanente uitgiften lastig te bepalen. Sowieso is het lastig te bepalen of een zegel wel of niet in de categorie herdenkingszegels valt. Waar de huidige postdiensten wel voor moeten waken is dat er een stortvloed ontstaat van onnodige postzegels die louter en alleen gericht zijn op verkoop aan filatelisten. Al in 1895 leidden deze angst in de Zuid-Afrikaanse Republiek Transvaal al tot de oprichting van het Genootschap voor de Uitbanning van Speculatieve Postzegels (Society for the Suppression of Speculative Stamps – de four-S League). Dat ook de Verenigde Staten van Amerika zich zorgde maakten blijkt uit een resolutie van het UPU Congres in Washington in 1897. Die resolutie luidde ‘postzegels die worden uitgegeven voor een speciale gelegenheid die kenmerkend is voor het land van uitgifte, zoals de zogeheten herdenkingszegels, en die slechts beperkte tijd geldig zijn, niet langer geldig dienen te zijn voor het internationale postverkeer’. Deze resolutie werd echter niet uitgevoerd. Maar leidde er wel toe dat de geldigheid van bepaalde herdenkingsuitgiften werd beperkt.

Zegels met doorlopende zegelbeelden

Polen gaf in april 1957 voor het eerst zegels uit waarbij het beeld zich over meerdere zegels doorliep. Twee zegels waren het waarop duellerende schermers naast elkaar werden afgedrukt. Beide zegels hadden dezelfde waarde van 60gr. In het jaar 1960 vervolgde Polen dit met een uitgifte van een serie Olympische zegels in blokken van 4 verschillende zegels die gezamenlijk een volledige piste vormden.

Als eerste Nederlandse poging zou je het blok kinderzegels uit 1965 kunnen benoemen (NVPH 854). De beeltenissen lopen weliswaar niet in elkaar over maar twee beeltenissen zijn wel met een perforatie gescheiden. De eerste waarbij een zegel echt doorloopt is de Natuur en milieustrook (NVPH 1044-1045) van 19 februari 1974.

Concentratiekamp-postzegels

Er is bekend dat er tijdens de Tweede Wereldoorlog dergelijke zegels zijn uitgegeven. Op 10 juli 1943 gaven bewakers van het concentratiekamp Theresiënstadt aan gevangenen in het kamp een groene ‘toelatingszegel’ zonder waarde vermelding. De gevangenen konden die zegels dan naar familieleden sturen die ze dan weer konden gebruiken om ze op pakketten voor de gevangenen te plakken. Alleen een pakket voorzien van zo’n zegel werd aan de geadresseerde uitgereikt.

Transportzegels in concessie

Sinds 1928 geeft Italië zegels uit die moeten voorkomen dat ondernemende bedrijven en personen het postmonopolie in gevaar brengt. Die bedrijven personen kunnen zich doordat zij zich op puur plaatselijk niveau richten een veel doelmatiger dienstverlening bieden dan de Italiaanse overheidspostdienst. Door die bedrijven van overheidswege vergunning te verlenen, om tegen een kleine vergoeding post te bezorgen, hield Italië dat in de hand. De Italiaanse postdienst verstreekte daarvoor speciale bestelzegels met voorgedrukte waarden. Deze zegels hadden de tekst RECAPITO AUTORIZZATO (geautomatiseerde bestelling). Vanaf 1953 werd deze tekst aangepast in TRASPORTO PACCHI IN CONCESSIONE (geconcessioneerde pakketpost). Wanneer men deze tekst als zoekopdracht meegeeft in EBAY dan komen er diverse voorbeelden naar voren.

Departementale zegels

Een beter woord voor die soort zegels is eigenlijk **dienstzegels**. In eerste instantie was het in veel landen de bedoeling dat overheidsinstanties hun post gratis mochten verzenden. Maar er werd van dat portvrijdom zoveel misbruik gemaakt dat controle noodzakelijk werd. Daarvoor verschenen er dienstzegels. In Amerika kreeg bijvoorbeeld in 1873 elk ministerie zijn eigen postzegels. Zuid-Australië spande de kroon met dienstzegels voor maar liefst 54 verschillende overheidsinstantie.

Nederland kent ook dienstzegels en wel die uit 1913 met de opdruk ARMENWET. Deze frankeerzegels werden toentertijd aan burgerlijke liefdadigheidsinstellingen verstrekt. Sinds 1934 kennen we de speciale zegels voor het *Internationale Hof van Justitie*. België heeft sinds 1929 aparte zegels voor dienstzendingen van de Belgische Spoorwegen. In eerste instantie waren dit spoorwegzegels voorzien van een opgedrukt gevleugeld wiel, later werd dit vervangen door frankeerzegels met daarop een ovale cirkel met daarin een B.

Europazegels

Verschillende landen in Europa geven sinds 1956 postzegels uit rond hetzelfde thema en deels ook met dezelfde afbeelding. In 1956 was het thema *Europa in de steigers*. Het idee van een gemeenschappelijke uitgifte, feitelijk een omnibusserie, ontstond toen 6 leden van de Europese Kolen- en Staalgemeenschap besloten om elk 2 zegels met dezelfde afbeelding uit te geven. Dat waren de landen België, Nederland (NVPH 681 en 682), Luxemburg, Frankrijk, Duitse Bondsrepubliek en Italië. In 1960 nam de CEPT (Conférence Européenne des Postes et des Télécommunications) het thema over. Vanaf 1993 zijn de uitgiften in handen van PostEurop, een onderdeel van de Wereldpostunie.

In de periode 1956-1973 en 1978-1993 deed Nederland elk jaar mee met de uitgifte van Europa-zegels. Sinds 2002 doet Nederland onregelmatig mee. In 2002 verschenen drie Europazegels (NVPH 2062 t/m 2064) in drie postzegelboekjes met de waarden € 0,39, € 0,54 en € 0,75 (NVPH PB 77 t/m 79). De laatste twee waren bedoeld voor kaarten en brieven naar het buitenland.

Ballingschapszegels

Dit zijn uitgaven van regeringen die tijdelijk hun land ontvluchten omdat dit bezet is door vijandelijke strijdkrachten. Als voorbeeld geldt België. Dat land werd in augustus 1914 overvallen en binnen korte tijd bezet door Duitse troepen. De Belgische regering vluchtte op 13 oktober 1914 naar het Franse Le Havre. Dat duurde tot eind 1918. De Belgische regering in ballingschap liet toen bij Waterlow and Sons in Londen postzegels drukken met de beeltenis van koning Albert I. Deze zegels werden gebruikt voor de frankering van de Belgische overheidspost.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden in verschillende landen postzegels gedrukt in opdracht van regeringen in ballingschap. In Engeland werden onder andere zegels aangemaakt voor gebruik in Tsjechoslowakije, Nederland (NVPH 428 t/m 442), Noorwegen en Joegoslavië. Deze zegels werden gebruikt door de militaire eenheden, ambassades en zeevarenden.

Expresse bestelzegels

De eerste officiële postzegel voor spoed- of speciale bestellingen werd op 1 oktober 1885 door de Verenigde Staten uitgegeven. Dit om te voorkomen dat particuliere ondernemingen de overhand kregen. Deze gebruikten al zelf uitgegeven expresse bestelzegels ter aanduiding dat de kosten voor brieven, documenten, pakjes en bagage al waren vooruitbetaald. Deze particuliere diensten bleven echter de Amerikaanse en Canadese postdiensten de baas totdat in 1912 de Amerikaanse postdienst een pakketdienst oprichtte en uiteindelijk beter werd dan de particuliere diensten. Die eerste zegel officiële zegels had een waarde van \$ 0,10. Op de zegel stond een afbeelding van een hollende besteller en de tekst SECURES IMMEDIATE DELIVERY AT A SPECIAL DELIVERY OFFICE (garandeert onmiddellijke bestelling op een speciaal bestelkantoor). Later (4 augustus 1886) werd de tekst gewijzigd en eindigde deze op AT ANY POST OFFICE (op ieder postkantoor).

Ander landen volgden al spoedig: Canada (1898), Nieuw-Zeeland, Italië en Mauritius (1903), China en Spanje (1905) en Mexico (1919). Het beperkte zich niet alleen tot expresse-zegels voor brieven, maar er verschenen ook expresse-zegels speciaal voor pakketten, kranten en drukwerk.

Wordt vervolgd
Jos du Floo